

Bronstijd- en ijzertijdsporen te Erembodegem: cirkels, rechthoeken en kuilen (Aalst, provincie Oost-Vlaanderen, België)

Mieke VAN DE VIJVER¹, Frederik WUYTS² & Bart CHERRETTE³

1. Inleiding

Het gewestelijk ruimtelijke uitvoeringsplan "Regionaalstedelijk gebied Aalst-Denderleeuw" (2003) voorziet in een uitbreiding van de bedrijvzone ZUID te Erembodegem (gem. Aalst, prov. Oost-Vlaanderen). Deze bedrijvzone situeert zich ten zuiden van Aalst, op de grens met de gemeenten Denderleeuw en Haaltert (fig. 1). De oppervlakte van de geplande uitbreiding (ZUID IV) bedraagt ca. 22,5ha. Het intergemeentelijke samenwerkingsverband SOLvA werd aangesteld om de terreinen te ontwikkelen. In een eerste fase zal de oostelijke helft van het projectgebied ontwikkeld worden.

De terreinen liggen op de grens van een licht glooiend landschap (uitlopers van de meer zuidelijk gelegen Vlaamse Ardennen) en de Dendervallei. Dit gebied wordt gekenmerkt

door een afwisseling van heuvelrugjes en beekvalleities, die in noordoostelijke richting afwateren naar de Dender toe. Op de bodemkaart staan de terreinen te ZUID IV gekarteerd als matig droge tot droge leemgronden. Centraal doorheen het projectgebied loopt de Molenbeek.

Naar aanleiding van de geplande ontwikkeling werd de oostelijke helft van het projectgebied (ca. 10,3ha) na advies van de provincie Oost-Vlaanderen en het Agentschap R-O Vlaanderen sinds april 2007 in verschillende fasen aan een archeologisch onderzoek onderworpen. In totaal werden na vooronderzoek 6 zones binnen het projectgebied opgegraven (fig. 2). Hierbij kwamen structuren uit diverse periodes aan het licht, gaande van de metaaltijden, over de Romeinse periode en vroege middeleeuwen tot de volle middeleeuwen. We beperken ons in dit overzicht tot de metaaltijden.

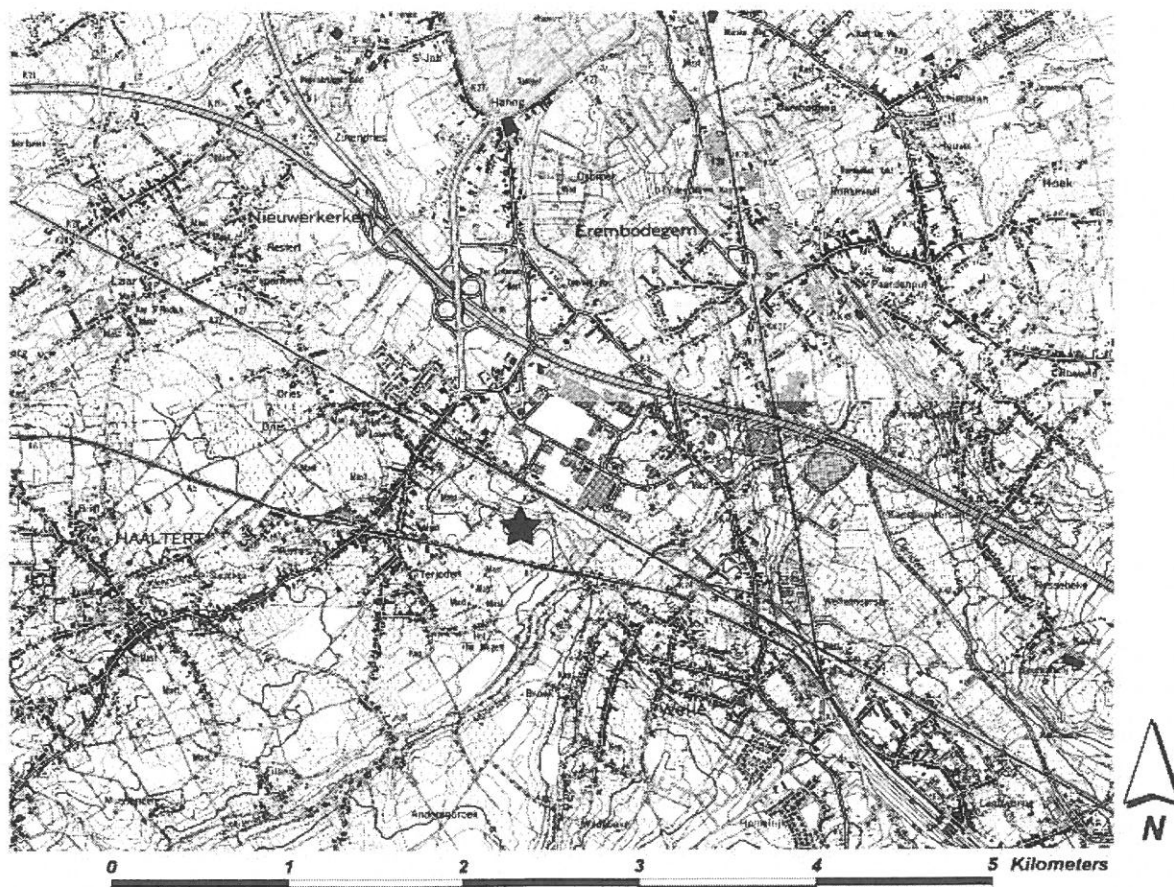

Fig. 1. Lokalisatiekaart.

¹Noordstraat 16, 9000 Gent, e-mail: mieke@vandevijver.org

²Karel de Stoutestraat 31, 9000 Gent, e-mail: frewuyts@hotmail.com

³SOLvA, Zuid III, Industrielaan 2, 9320 Aalst (Erembodegem), e-mail: bart.cherrette@so-lva.be

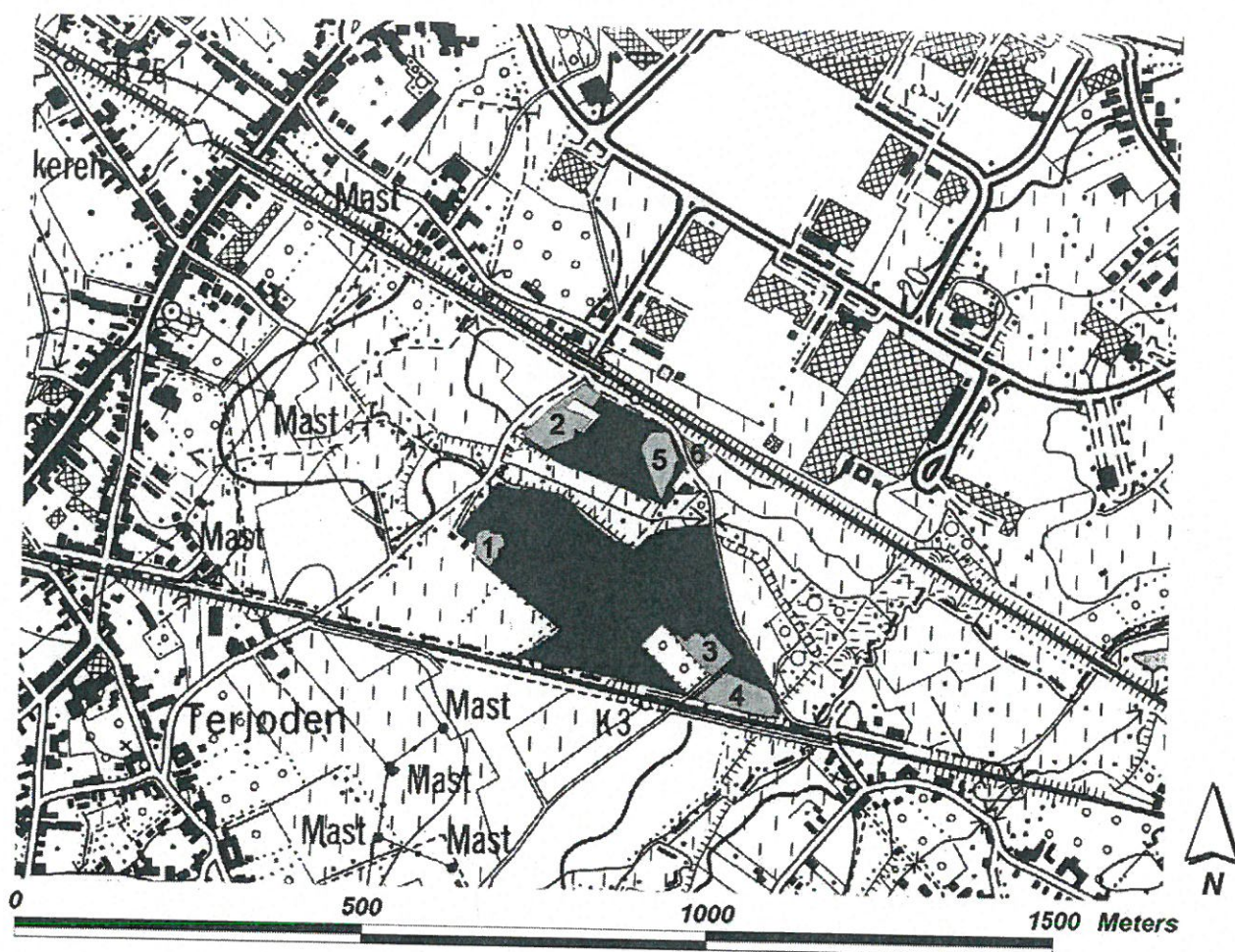

Fig. 2. Lokalisatie van de zes opgegraven zones.

2. Grafcircels

De oudste structuren die zijn aangetroffen, dateren vermoedelijk uit de vroege/midden bronstijd en situeerden zich in zone 2 (fig. 3). Daar kon een cirkelvormige gracht geregistreerd worden die zich bijna volledig in het opgravingsvlak bevond (spoor 354). De diameter van de structuur bedroeg ca. 15m. De gracht had een beperkte diepte van een 20-tal cm, de breedte varieerde tussen 50 - 100cm. De vulling was sterk uitgelopen. Ca. 20m ten zuidwesten van deze cirkel bevond zich spoor 693. Door de aanleg van een gasleiding (1998) was dit spoor slechts fragmentarisch bewaard. Mogelijk betrof het een segment van een tweede cirkelvormige structuur. De vulling bleek ook hier sterk uitgelopen.

De datering van deze structuren blijft vooralsnog hypothetisch, er kon immers geen materiaal gerecupereerd worden. Maar zowel de oversnijdingen – de cirkelvormige gracht wordt oversneden door een reeks middeleeuwse sporen – als de graad van uitloging doen vermoeden dat het hier relatief oude sporen betreft.

Qua vorm en qua afmetingen sluiten deze structuren nauw aan bij de restanten van grafcircels uit de vroege of midden bronstijd zoals die uitgebreid gekend zijn in zandig Vlaanderen (Ampe *et al.* 1996; Bourgeois & Cherretté, 2005). De

laatste jaren werden ze ook beter gedocumenteerd in de meest recente gebieden, waar ze op diverse plaatsen aan het licht gekomen zijn (In 't Ven & De Clercq 2005 : 239; Henton A & Demarez L., 2005).

3. Geïsoleerde kuilen

Op enkele plaatsen verspreid over het onderzochte terrein werden kuilen aangetroffen die op basis van het aangetroffen aardewerk in de metaaltijden te plaatsen zijn⁴. Het gaat hier voor zover kon opgemaakt worden, om geïsoleerde structuren. Hieronder worden ze in chronologische volgorde besproken.

Zone 5 leverde twee kuilen op die in de metaaltijden te dateren zijn (spoornummers 3000 en 3164). Uit kuil 3000 werd aardewerk gerecupereerd dat in de late bronstijd te plaatsen valt. Onder het aardewerk zijn onder andere een aantal randfragmenten met vingertopindrukken, een oor van een kommetje en een deel van een miniatuurkopje te vinden (fig. 4).

Kuil 3164 leverde aardewerk op dat waarschijnlijk in de 4de tot 3de eeuw v. Chr. te dateren valt. Het gaat om 26 randfrag-

⁴ Met dank aan Guy De Mulder en Wim De Clercq (Vakgroep Archeologie en Oude Geschiedenis van Europa, UGent) voor het determineren van het aardewerk.

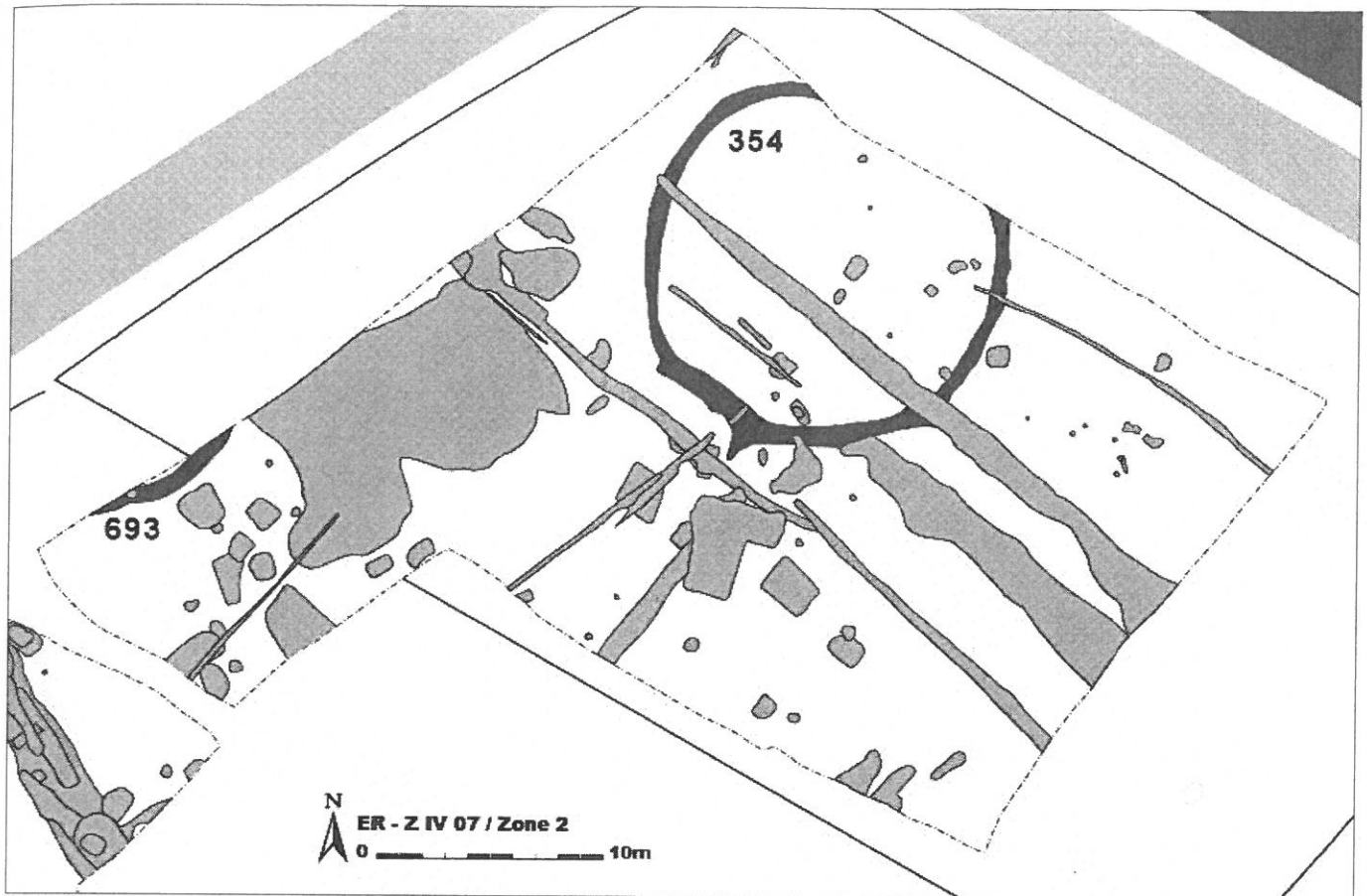

Fig. 3. Detail van het grondplan (zone 2) met aanduiding van sporen 354 en 693.

menten, vier bodemfragmenten en een groot aantal wandfragmenten (fig. 5). Het materiaal werd samen met (soms verbrand) bot aangetroffen in de kuil.

In zone 2 werden drie kuilen geregistreerd die in de late ijzertijd te dateren zijn (kuilen 288, 293 en 294). Het materiaal uit kuilen 293 en 294 suggereert eveneens een datering in de 4de tot 3de eeuw v. Chr.

4. Rechthoekige omgrachtingen

Het onderzoek in zone 1 bracht naast een reeks niet-dateerbare greppels twee rechthoekige structuren aan het licht (spoornummers 100 en 108 - fig. 6).

4.1. Rechthoek 1

Rechthoek 1 is de kleinste rechthoek die werd aangetroffen. De lengteas van deze rechthoek heeft een oriëntatie die ongeveer het midden houdt tussen N-Z en NNO-ZZW, m.a.w. net geen perfecte noord-zuid-oriëntatie. De korte zijden (de 'noordelijke' en 'zuidelijke' zijde) zijn ca. 11m lang en zijn tot een breedte van 45cm bewaard. De lange zijden ('oostelijke' en 'westelijke' zijde) meten ongeveer 13m, de bewaarde breedte varieert hier van ca. 25 tot 35cm. Uit de coupes bleek de greppel slechts zeer ondiep bewaard. Er werd slechts een beperkte hoeveelheid materiaal aangetroffen. Het betreft handgevormd aardewerk. Met uitzondering van één bodemfragment zijn alle fragmenten wandfragmenten.

ten. Sommige hiervan zijn versierd met kamstrepen, enkele zijn geglad.

We signaleren ook de aanwezigheid van enkele sporen binnen de omgrachte zone. Hun relatie met de rechthoek is op basis van de beschikbare gegevens niet te achterhalen. Het betreft, ten noordoosten van het centrum van de rechthoek, een min of meer cirkelvormige kuil (*spoor 105* - doorsnede ca. 120cm, diepte circa 30cm). Ten westen en ten zuidoosten van deze kuil bevinden zich respectievelijk *sporen 107* en *101*. Deze sporen, beide paalgaten, bevinden zich elk aan de binnenzijde van de rechthoek, op 70cm van de greppel. In geen van deze drie sporen werd materiaal gevonden.

4.2. Rechthoek 2

Op een tiental meter ten westen van rechthoek 1 bevond zich een tweede rechthoek. De structuren vertonen onderling veel gelijkenissen. Ook bij de tweede rechthoek vormen de noordelijke en zuidelijke zijden de korte zijden, de oostelijke en westelijke de lange zijden. De rechthoek vertoont hierbij min of meer dezelfde verhouding tussen de korte en lange zijden en de oriëntatie van de lengteas is identiek (tussen N-Z en NNO-ZZW).

Deze rechthoek is aan de noordzijde slechts heel fragmentarisch bewaard. Desondanks konden de afmetingen bepaald worden op ca. 14 bij 16m. De greppel is gemiddeld 25 à 30cm breed en is slechts tot heel geringe diepte bewaard.

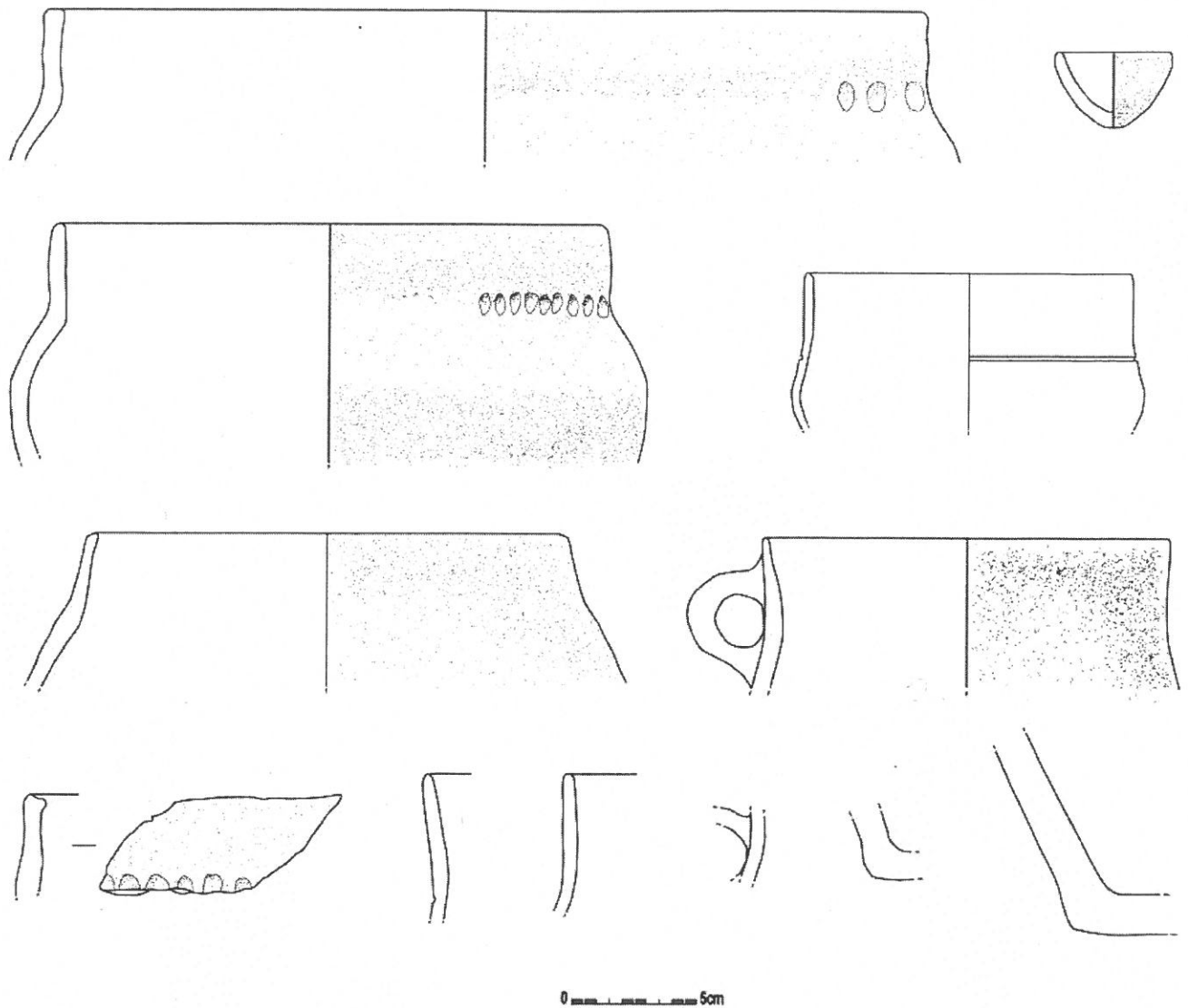

Fig. 4. Selectie van het aangetroffen aardewerk in spoor 3000 (tekeningen Frederik Wuyts).

Uit de vulling van de greppel werd vrij veel aardewerk gerecupereerd. Ook hier gaat het uitsluitend om handgevormd aardewerk. De meeste scherven zijn wandfragmenten met beperkte diagnostische waarde. Sommige vertonen kamstreepversiering, andere zijn licht besmeten of geglad. Onder het aardewerk bevinden zich ook meer typerende fragmenten zoals een rand van een ribbelkom, een bodem van een andere ribbelkom, een bodem van een vaasvorm en een bodem versierd met kamstreepversiering. Op basis van deze kenmerken kan het aardewerk in de Late La Tène periode geplaatst worden, eventueel op de overgangsfase naar de Romeinse periode toe. Er werden ook een behoorlijk aantal fragmenten zogenaamd 'technisch aardewerk' gerecupereerd uit deze structuur (fig. 7).

Net zoals bij rechthoek 1 (spoor 100) willen we hier de aandacht vestigen op enkele structuren die zich binnen de omgrachte zone bevinden. Mogelijk staan deze wel met de rechthoek in verband. Sporen 112 en 117, beide kuilen, bevinden zich vrij centraal binnen de rechthoekige structuur, op circa

2m ten zuiden van en evenwijdig aan de breedte-as. De afstand tot de zuidelijke zijde van de rechthoek bedraagt circa 6m. De kuilen liggen op ca. 4m van elkaar verwijderd, en op een gelijkaardige afstand van de omringende zijden: spoor 112 ligt op 3,5m van de westelijke zijde, spoor 117 ligt op 4m van de oostelijke zijde.

Spoor 112 heeft een diameter van ca. 135cm en een diepte van 80cm. De vulling van de kuil bestaat uit een opeenvolging van lichtgrijze tot grijsbeige leemlaagjes en bevatte een kleine hoeveelheid verbrande botsplinters. Uit het spoor werden enkele scherven gerecupereerd in handgevoerde techniek, zoals bijvoorbeeld een randfragment van een flesvorm. Sommige scherven vertonen een kamstreepversiering.

Spoor 117 heeft gelijkaardige afmetingen en een gelijkaardige vulling als spoor 112. Ook in deze kuil werd handgevoerd aardewerk gevonden, met onder andere een rand van een besmeten flesvorm.

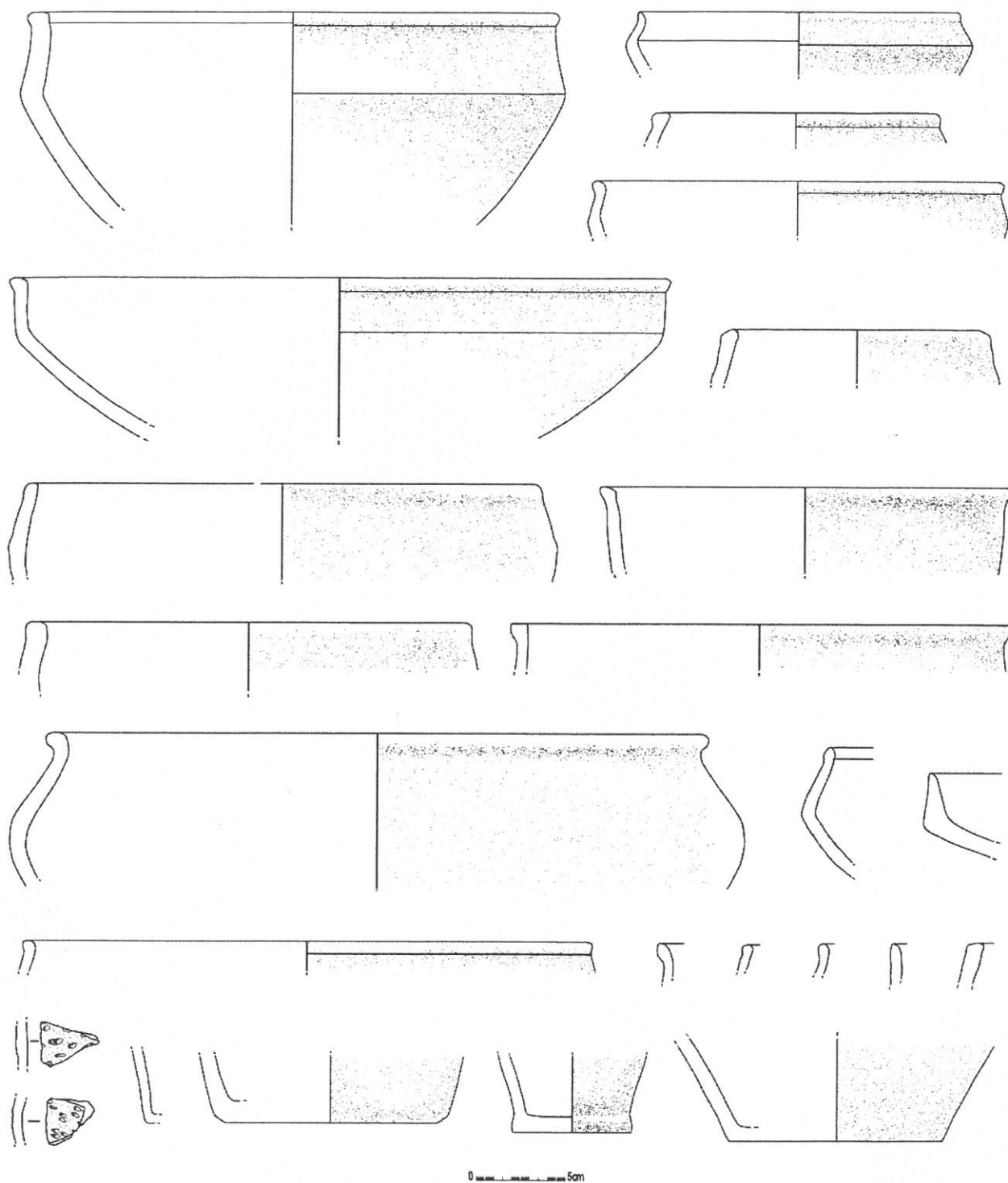

Fig. 5. Selectie van het aangetroffen aardewerk in spoor 3164 (tekeningen Frederik Wuyts).

De twee grote kuilen kunnen vermoedelijk in relatie gebracht worden met de rechthoekige omgrachting. Hun evenwichtige positie binnen de structuur doet enigszins denken aan gelijkaardige structuren, aangetroffen te Oedelem. Daar werden binnen een gelijkaardige omgrachting vier kuilen aangetroffen op uniforme afstand van elkaar en van de vier zijden (Bourgeois & Cherretté 2001).

Naast deze kuilen bevinden zich verder nog twee paalsporen binnen de rechthoekige structuur (sporen 109 en 114).

Tot slot vermelden we de aanwezigheid van een rechthoekig kuiltje net ten noorden van de westelijke zijde van rechthoek 2 (spoor 120). Het spoor is slechts enkele cm diep bewaard. De vulling bestond uit houtskoolrijke vlekken, waarin geen

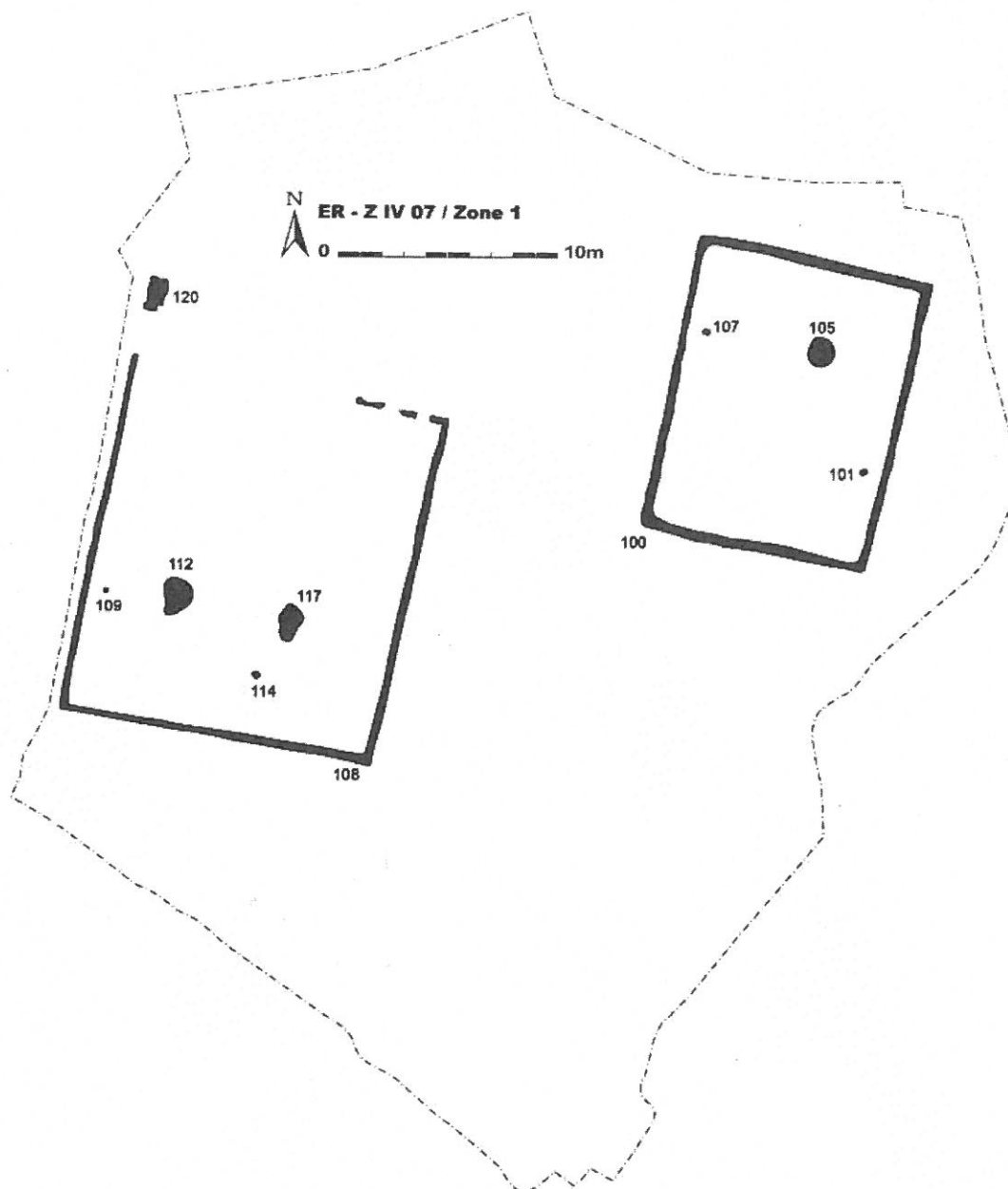

Fig. 6. Grondplan van zone 1 met aanduiding van de vermoedelijke ijzertijdsporen.

aardewerk maar wel splinters verbrand bot werden aangetroffen. Mogelijk gaat het om de restanten van een brandrestengraf.

De zone rondom deze monumentjes wordt in de toekomst verder onderzocht.

Vormelijk doen de twee rechthoekige structuren denken aan gelijkaardige voorbeelden uit zandig Vlaanderen. Ze horen thuis in een reeks van monumentjes waarbij een beperkt verschil in lengte tussen de zijden waar te nemen is, waardoor deze net géén vierkant vormen. De grootte van deze monumentjes lijkt ook vrij constant te zijn (afmetingen meestal tussen 10 en 15m). Voorbeelden voor de zandstreek zijn o.a. gekend te Oedelem-Wulfsberge (Cherretté & Bourgeois 2003), Knesselare Westervoorde (Vermeulen & Hageman 1997) en

uit luchtfotografische waarnemingen. Vaak komen ze er in associatie met bronstijdgrafheuvels voor. Recent kwamen ook exemplaren op zandlemige bodem aan het licht bij onderzoek te Harelbeke-Evolis (De Logi *et al.* 2007).

Op basis van het aangetroffen aardewerk en op basis van vormelijke kenmerken worden ze in de Late La Tène periode of op overgang naar de vroeg-Romeinse periode geplaatst. Houtskooldateringen worden in het vooruitzicht gesteld.

5. Samenvatting

Bij de opgravingen te Erembodegem-Zuid IV werden talrijke sporen uit diverse perioden aangesneden, waaronder ook de metaaltijden. Een cirkelvormige gracht en een cirkelsegment worden op basis van vormelijke kenmerken in de vroege en

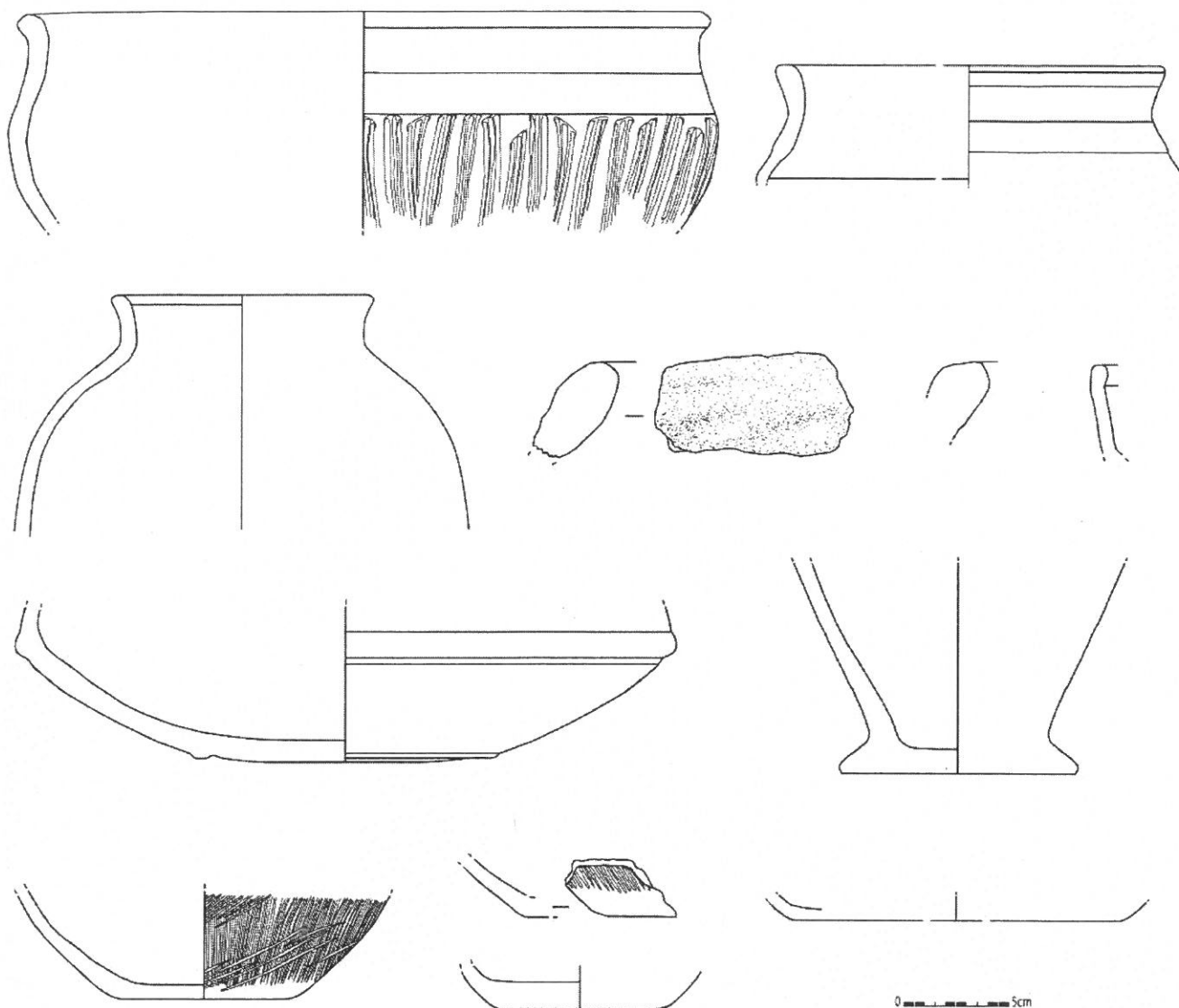

Fig. 7. Selectie van het aangetroffen aardewerk in spoor 108 (rechthoek 2) (tekeningen Frederik Wuylts).

midden bronstijd gedateerd en geïnterpreteerd als de restanten van grafcirkels.

Verspreid over het terrein werden voorts enkele geïsoleerde kuilen geregistreerd. Op basis van het aardewerk werd één kuil gedateerd in de late bronstijd, de overige in de late ijzertijd (vermoedelijk 4de-3de eeuw v. Chr.).

Tenslotte werden twee rechthoekige structuren opgegraven, waarbij in de onmiddellijke nabijheid een houtskoolrijke kuil aan het licht kwam, mogelijk te interpreteren als brandrestengraf. De rechthoekige omgrachtingen en twee geassocieerde kuilen konden op basis van het aardewerk toegewezen worden aan de late La Tène periode.

Dankwoord

Dit onderzoek was mogelijk dankzij de medewerking van de ontwikkelaar SOLvA. Voor de begeleiding van het onderzoek kon gerekend worden op de Provincie Oost-Vlaanderen⁵, het

VIOE⁶ en het PAM Velzeke⁷. We willen hier ook de vele vrijwilligers danken die tijdens het terreinwerk een handje toestaken.

Bibliografie

AMPE C., BOURGEOIS J., CROMBÉ Ph., FOCKEY L., LANGOHR R., MEGANCK M., SEMEY J., VAN STRYDONCK M. & VERLAECKT K. 1996. The circular view. Aerial photography and the discovery of Bronze Age funerary monuments in East- and West-Flanders (Belgium). *Germania* 74-1 : 45-94.

BOURGEOIS J. & CHERRETTÉ B. 2001. Kringen voor de doden. Bronstijdgrafheuvels te Oedelem - Wulfsberge (W.-VL.), *Lunula. Archaeologia protohistorica IX*, 23-31.

⁵ Dienst Monumentenzorg en Cultuurpatrimonium, PAC Het Zuid, W. Wilsonplein2, 9000 Gent

⁶ VIOE Buitendienst Oost-Vlaanderen, Wallestraat 167 9700 Oudenaarde

⁷ Paddestraat 7, 9620 Velzeke (Zottegem)

BOURGEOIS J. & CHERRETTÉ B. 2005. L'âge du Bronze et le premier âge du Fer dans les Flandres Occidentale et Orientale (Belgique): un état de la question, *L'âge du Bronze du Nord de la France dans son contexte européen*. Actes des congrès nationaux des sociétés savantes 125e Lille, 2000, Paris.

CHERRETTÉ B. & BOURGEOIS J. 2003. Oedelem-Wulfsberge 2002 : grafmonumenten uit brons- en ijzertijd (W.-VI.). *Lumula Archaeologia protohistorica* 11 : 33-36.

DE LOGI A., MESSIAEN L., STURTEWAGEN K. & BUYNINCKX T. 2007. *Archeologische opgraving Kortrijk/Harelbeke Evolis (prov. West-Vlaanderen) 16 april-16 november 2007*. Monument Vandekerckhove nv, Ingelmunster.

HENTON A. & DEMAREZ L. 2005. L'Age du Bronze en Hainaut Belge, *L'âge du Bronze du Nord de la France dans son contexte européen*. Actes des congrès nationaux des sociétés savantes 125e Lille, 2000, Paris.

IN 'T VEN, I. & DE CLERCQ, W. (eds.) 2005. *Een lijn door het landschap. Archeologie en het VTN-project 1997-1998*, Brussel.

VERMEULEN F. & HAGEMAN B. 1997. Een rituele omheining uit de late ijzertijd te Knesselare (O.-VI.). *Lumula. Archaeologia protohistorica* 5 : 29-33.